

Pomiedzy goracym patriotyzmem

ROZLICZENIA Niezbyt dobre wyniki w kolejnych edycjach United Nations E-Government Survey pokazują, że **daleko nam jeszcze do autentycznego rozwoju społeczeństwa informacyjnego**

Przemysław Szabat
doradca podatkowy SSW Spaczyński, Szczepaniak i Wspólnicy, członek Komitetu Podatkowego Pracodawców RP

Badania pokazują, że jeżeli obywatele z państw o różnej mentalności podatkowej, takich jak Włochy i Wielka Brytania, znajdują się w identycznych warunkach instytucjonalnych, wówczas prezentują skłonność do płacenia podatków na zbliżonym poziomie.

Płacenie podatków nigdy nie jest oparte wyłącznie na zaufaniu państwa do obywatela i zawsze będzie kojarzone z przykrym obywatelskim obowiązkiem. Jak twierdzą Stephen Lea, Roger Tarpy i Paul Webley, „podatki są sprawiedliwe wtedy i tylko wtedy, gdy są postrzegane jako sprawiedliwe” (The individual in the Economy. A Survey of Economic Psychology, University Press, Cambridge 1987). Wewnętrzne przekonanie, że są zbyt wysokie, wpływa na niechęć obywateli do systemu podatkowego, co może się przyczynić do podjęcia działań zmierzających do unikania bądź też uchylania się od opodatkowania.

Obywatele powinni być jednak świadomi, że poprzez płacenie podatków aktywnie uczestniczą w budowaniu wspólnego dobrobytu.

Jak powiedział O.W. Holmes, amerykański sędzia Sądu Najwyższego: „Podatki są ceną, jaką płacimy za rozwój cywilizacji”. Trudno się z tym nie zgodzić – bez skutecznego i wydajnego systemu podatkowego marzenie o stworzeniu cywilizowanego i rozwiniętego społeczeństwa może się nigdy nie ziścić.

Przykładowo, Włosi usprawiedliwiają własną moralność w zakresie płacenia podatków przez postawienie wewnętrznej tezy, że państwo, które prawidłowo i skutecznie ściąga podatki, również ich oszukuje. Sprawiedliwy system podatkowy powinien być oparty na jasnych zasadach, dzięki którym będzie w stanie zachęcić obywateli do regularnego i rzetelnego wywiązywania się ze swoich obowiązków podatkowych.

W poczuciu odpowiedzialności

Wzorcowym przykładem realizacji obowiązków podatkowych w ramach zawartej umowy społecznej jest Szwajcaria. Dzięki dobrze rozwiniętemu systemowi demokracji bezpośredniej oraz podziałowi państwa na mniejsze obszary (kantony) obywatele Szwajcarii czują się odpowiedzialni za dobrobyt swojej ojczyzny.

Podobna postawa dominuje w północnej Europie, podczas gdy obywatele takich krajów, jak Portugalia, Włochy, Grecja i Hiszpania, notorycznie unikają wywiązywania się ze zobowiązań podatkowych. Wpływ na to ma

wiele czynników – jednym z nich jest patriotyzm.

Jak pokazują badania przeprowadzone przez Kai Konrada i Salmai Qarię, istnieje pozytywna zależność pomiędzy poczuciem patriotyzmu a płaceniem podatków, zwłaszcza w czasie wojny, gdy wielu polityków odwołuje się gorąco do idei patriotyzmu i dumy narodowej, próbując w ten sposób zwiększyć wpływy budżetowe bądź też zapewnić aprobatę społeczeństwa dla przeprowadzenia reformy podatkowej (Kai A. Konrad, Salmai Qari, The Last Refuge of a Scoundrel? Patriotism and Tax Compliance, Toulouse School of Economics 2009).

Przykładowo w okresie II wojny światowej Departament Skarbu Państwa Stanów Zjednoczonych wykorzystywał środki masowego przekazu w celu zwiększenia tożsamości narodowej wśród Amerykanów, licząc na pozyskanie dodatkowych środków finansowych niezbędnych do prowadzenia działań wojennych. Rząd zaangażował nawet samego Walta Disneya – do wyprodukowania filmu o Kaczorze Donaldzie, w którym to główny bohater dowiadyuje się, że jego przywilejem jako przeciętnego obywatela jest płacenie podatków. Na początku przejawia on niechęć do płacenia podatków, bojąc się wypełniania skomplikowanych formularzy podatkowych, po czym dochodzi jednak do przekonania, że wypełnienie

formularzy podatkowych jest stosunkowo proste, a obciążenie domowego budżetu związane z płaceniem podatków symboliczne. Jednocześnie, płacąc podatki, Kaczor Donald ma poczucie spełnienia patriotycznego obowiązku, ponieważ wpłacone przez niego kwoty zostaną wykorzystane w szczytnym celu.

Nie tylko jednak poczucie wypełnienia patriotycznego obowiązku wpływa na podejście obywateli do systematycznego uiszczania swoich zobowiązań podatkowych. Jak twierdzi wielu badaczy, m.in. Benno Torgler, obywatele są bardziej skłonni płacić podatki wówczas, gdy są przekonani, że środki pieniężne z podatków zostaną rozdyskretywowane przez rządzących w sposób efektywny i transparentny. Natomiast jeżeli instytucje rządowe są postrzegane przez społeczeństwo jako skorumpowane i marnotrawiące wpływy z podatków, skłonność do płacenia podatków maleje (Benno Torgler, Friedrich Schneider, The Impact of Tax Morale and Institutional Quality on the Shadow Economy, IZA, January 2007).

Ostatnie badania opinii publicznej wskazują, że mieszkańcy południowej Europy konsekwentnie uważają rządy swoich państw za skorumpowane oraz niebędące w stanie zapewnić wystarczającej jakości usług publicznych. Z kolei wysoka skłonność mieszkańców państw zachodniej Europy do płacenia

a poczuciem krzywdy

podatków jest bezpośrednim odzwierciedleniem ich przekonania, że podatki mają na celu zapewnienie sprawnego funkcjonowania systemu świadczonych usług publicznych, z których chętnie korzystają (Charron N., Dijkstra L., Lapuente V. Regional Governance Matters: Quality of Government within European Union Member States, Regional Studies, 2013). To prowadzi do konkluzji, że istnieje korelacja pomiędzy płaceniem podatków a jakością administracji państwowej.

Normy kulturowe

Innym czynnikiem różnicującym świadomość podatkową obywateli poszczególnych państw jest odwołanie do norm kulturowych i wartości obowiązujących w danym społeczeństwie.

Obywatele państw południowej Europy dbają przede wszystkim o rodzinę oraz grono najbliższych przyjaciół, żyjąc jednocześnie w przekonaniu, iż są zobowiązani do etycznego postępowania wyłącznie w relacjach z najbliższymi. Jednocześnie poza kręgiem osób najbliższych prezentują egoistyczne i oportunistyczne zachowania. Natomiast obywatele państw północnej Europy często podkreślają swoją autonomię i indywidualizm jednostki, jednocześnie przenosząc standardy etyczne obowiązujące w relacjach z najbliższymi na standardy postępowania w sferze obywatelskiej (w tym dotyczące płacenia podatków).

Dlatego przyczyną kryzysu fiskalnego w Grecji, Włoszech i Hiszpanii nie należy upatrywać w słabo-

ści instytucji państwowych czy źle zaprojektowanych przepisach prawa podatkowego. Powodem są warunki kulturowe społeczeństw południowej Europy, które nie są w stanie wpłynąć na przyjęcie odpowiedniej postawy obywateli, zapewniającej skuteczny pobór podatku.

Niemniej jednak osoby wychowane w określonej mentalności podatkowej zmieniają swoje zachowania dotyczące płacenia podatków, w sytuacji gdy znajdują się w nowym otoczeniu. Jak pokazują badania, jeżeli obywatele z państw o różnej mentalności podatkowej (w tym wypadku – Włoch i Wielkiej Brytanii) znajdują się w takich samych warunkach instytucjonalnych, wówczas prezentują skłonność do płacenia podatków na zbliżonym poziomie (N. Zhang, G. Andrighetto, S. Ottone, F. Ponzano, S. Steinmo „Willing to Pay?” Tax Compliance in Britain and Italy: An Experimental Analysis”).

Polska zaradność

Jak na tle innych państw Unii Europejskiej prezentuje się mentalność podatkowa Polaków? Polacy, jak również i inni obywatele państw Europy Środkowo-Wschodniej (w szczególności tych, które przeszły proces transformacji), przejawiają silną niechęć do płacenia podatków. Głównymi przyczynami są postsocjalistyczna przeszłość, w której oszustwa podatkowe były uważane za działania antysystemowe, jak również fakt, że obowiązek płacenia podatku dochodowego został nałożony na obywateli dopiero po przeprowadzeniu transformacji.

W świadomości wielu Polaków niepłacenie podatków nie wywołuje negatywnych emocji do dnia dzisiejszego i jest przejawem zaradności gospodarczej, a nie okradania własnego państwa.

Podejścia do płacenia podatków nie zmienia również fakt, że pomiędzy Polską, a jej obywatelami istnieje silna więź emocjonalna. Jak pokazują najnowsze badania opinii publicznej przeprowadzone przez ARC Rynek i Opinia, jedynie 23 proc. ankietowanych uważa płacenie podatków za przejaw patriotyzmu (Polski patriotą zna historię, ale nie musi płacić podatków, wrzesień 2015 r., badanie przeprowadzone na grupie 1000 dorosłych respondentów). Płacenie podatków nie jest więc kojarzone w Polsce z dbaniem o dobro publiczne.

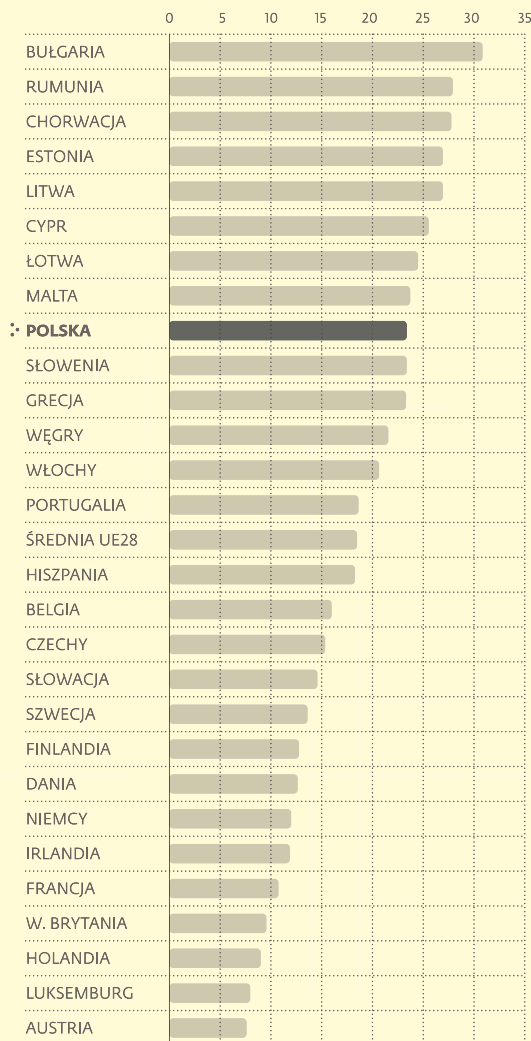
Prawo nie sprzyja

Na poprawę mentalności płacenia podatków nie wpływa również fakt, że polski system podatkowy jest mało przyjazny podatnikom. W najnowszym raporcie Paying Taxes 2015 znalazł się on na odległym, 87. miejscu. Wśród przyczyn tak niskiej pozycji Polski w tym rankingu wskazywany jest niestabilny oraz nieprzejrzysty system prawa podatkowego.

Jak wynika z zestawienia prowadzonego przez Radę Podatkową Lewiatana, od 1 maja 2004 r. do 31 sierpnia 2015 r. weszło w życie 2268 zmian przepisów podatkowych, co daje średnią ponad 200 mniejszych lub większych zmian na rok. Niestety, ten prawodawczy zapal nie przekłada się na jakość

Wielkość szarej strefy

krajów Unii Europejskiej w 2014 roku (proc. PKB)

Źródło: Dariusz Pauch, „Zjawisko szarej strefy w gospodarce”, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 864

LR

stanowionego prawa, które nadal pozostaje w pewnych miejscach zbyt ogólne, w innych zbyt szczegółowe, a przy tym często niespójne lub wieloznaczne. U podatników wywołuje to dodatkową frustrację, ponieważ oprócz doznania uszczerbku ekonomicznego są oni zobowiązani do nieustannego zapoznawania się z coraz to nowymi pomysłami podatkowymi. Brak sta-

bilnych i jasnych zasad dotyczących rozliczeń podatkowych wpływa więc na osłabienie moralności podatkowej i zwiększa ryzyko nieuczciwych zachowań podatników.

Tak długo jak system podatkowy będzie postrzegany jako opresyjny i niesprawiedliwy, tak długo niepłacenie podatków będzie traktowane jako akt samobrony.

©©